

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Leo Niiniluoto

Systemiajattelullinen näkökulma huono- osaisuuden ylisukupolvisuuteen Suomessa

Johtamisen akateeminen yksikkö
Julkisen toiminnan johtamisen
kandidaatintutkielma
Hallintotieteiden kandidaattiohjelma

Vaasa 2026

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Leo Niiniluoto		
Tutkielman nimi:	Systeemiajattelullinen	näkökulma	huono-osaisuuden
	ylisukupolvisuuteen Suomessa		
Tutkinto:	Hallintotieteiden kandidaatti		
Oppiaine:	Julkisen toiminnan johtaminen		
Työn ohjaaja:	Susanna Kotamäki		
Valmistumisvuosi:	2026	Sivumäärä:	35

TIIVISTELMÄ:

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus on ilmiö, jossa vanhemman sosioekonominen asema jatkuu erilaisista syistä johtuen lapselle. Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena on tarkastella huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden syitä systeemiajattelullisen viitekehyksen kautta. Tutkielmassa käydään tutkimuskysymysten avulla läpi, mitkä tekijät aiheuttavat huono-osaisuuden periytyvyyttä vanhemmalta lapselle, ja miten ne tekijät vaikuttavat yhdessä ja toisiinsa.

Viitekehyksen selventämiseksi tutkielmassa käydään läpi, mitä ovat systeemit ja systeemiajattelu. Niitä tarkastellaan etenkin niiden avoimien ja kompleksisten piirteiden kautta, joihin tutkielman kannalta olennaisimpina lukeutuvat systeemin osien keskinäisriippuvuuksien ja osien vaikutusten muodostaman kokonaisuuden tarkastelu. Lisäksi tutkielmassa määritellään huono-osaisuus ja sen objektiivinen ja subjektiivinen ulottuvuus. Lopuksi tutkielmassa tarkastellaan huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavia tekijöitä, ja sitä miten ne vaikuttavat vahvistavasti sekä toisiinsa että ilmiöön itsessään.

Tutkielmassani päädytään johtopäätöksiin, joiden mukaan huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavat vanhempien taloudellisten, kulttuurillisten ja sosiaalisten resurssien puutteet, ja että puutteiden vaikutukset ovat usein päällekkäisiä ja toisiaan vahvistavia. Resurssien puutteet ilmenevät usein esimerkiksi alhaisena koulutustasona, köyhyytenä tai terveydellisinä ongelmina, jotka sekä ilmentävät että aiheuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Ylisukupolvisuutta aiheuttavien tekijöiden vaikutukset ovat useimmiten kuitenkin kausaalisesti selitettävissä, toisin kuin muissa systeemiajattelun tarkastelemisissa kompleksisissa ilmiöissä. Tutkielmassa ei myöskään tarkastella niiden summaansa suurempia kerrannaisia vaikutuksia, vaikka niistä onkin viitteitä.

AVAINSANAT: Huono-osaisuus, ylisukupolvisuus, systeemiajattelu, kompleksisuus, sosioekonominen asema

Sisällys

1	Johdanto	5
2	Systemit ja systeemiajattelu	9
2.1	Systemit	9
2.2	Systeemiajattelu	11
3	Huono-osaisuus	14
3.1	Objektiivinen huono-osaisuus	15
3.2	Subjekttiivinen huono-osaisuus	17
4	Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus	20
4.1	Objektiiviset tekijät	21
4.2	Subjekttiiviset tekijät	24
5	Yhteenveto ja johtopäätökset	28
	Lähteet	32

Taulukot

Taulukko 1. Perinteisen ajattelun ja systeemiajattelun ero	13
--	----

1 Johdanto

Suomea pidetään yleisesti tasa-arvon ja mahdollisuuksien maana. Suomessa lapsille tarjoutuu yleiset edellytykset muuttaa omaa sosioekonomista asemaansa vanhempiinsa nähden, eikä konkreettisia tai selkeitä yhteiskunnallisia esteitä tälle muutokselle ole. Kyky vaikuttaa oman elämänsä tasoon on olennainen osa pohjoismaisen hyvinvointivaltion mallia, jossa vanhempien sosioekonominen asema ei todennäköisesti määritä heidän lastensa vastaavaa. Mahdollisuuksien tasa-arvon koetaankin Suomessa toteutuvan koulutuksen ja sananvapauden kannalta tehokkaasti (Saari, 2015, s. 72). Sekä vanhempien hyvä- että huono-osaisuudella on kuitenkin Suomessakin tapana aiheuttaa ja ennustaa myös heidän lastensa hyvä- ja huono-osaisuutta (mm. Saari ja muut, 2020; Ilmakunnas ja muut, 2020). Esimerkiksi tuloiltaan köyhemmän vanhemman lapsi on keskituloisten vanhempien lapsia todennäköisemmin myös vähätuloinen (Vauhkonen ja muut, 2017, s. 501). Lisäksi köyhien vanhempien lapsille aiheutuu helpommin huono-osaisuudelle altistumisen riskejä (Bellani & Bia, 2018).

Suomalaisten lasten elinolot, joilla on tärkeä merkitys lasten kasvulle ja kehitykselle (Toikka & Haanpää, 2020, s. 119) ovat myös muuttuneet. Vaikka enemmistö suomalaisista lapsista voi taloudellisesti, sosiaalisesti ja terveydellisesti paremmin kuin koskaan, lasten kokema pienituloisuus ja lapsiperheiden köyhyys ovat viime vuosikymmeninä lisääntyneet (Hakovirta & Kallio, 2020, s. 7). Pienituloisissa talouksissa asuvien lasten määrät ovat koronavuosista asti olleet tasaisessa kasvussa (Tilastokeskus, 2025). Tilastokeskuksen (2024) mukaan myös yleinen pienituloisten määrä on noussut 14 prosenttiin, ja on korkeimmissa lukemissa sitten vuoden 2009 finanssikriisin. Pienituloisuus on myös syventynyt, joka tarkoittaa pienituloisten tulojen jäämistä keskimäärin kauemmaksi Eurostatin asettamasta pienituloisuuden rajasta (Tilastokeskus, 2025).

Huono-osaisuuden kasvulle on ylisukupolvisesti vaikuttavien tekijöiden lisäksi tietenkin monia muitakin selityksiä, kuten poliittiset päätökset ja talouden suhdannevaihtelut. Ylisukupolvisten vaikutusten tarkastelu on niistä huolimatta keskeistä, jotta voidaan

ymmärtää kasvaneen huono-osaisuuden heijastuminen sekä vanhempiin että lapsiin. Etenkin lapsuuden ajan pienituloisuuden lisääntyminen on merkittävää huomioida, sillä kuten tässä tutkielmassa myöhemmin käyn läpi, lapsuudessa koettu huono-osaisuus heijastuu monin tavoin vahvasti loppuelämään (mm. Hakovirta & Kallio, 2020, s. 8; Bellani & Bia, 2018).

Huono-osaisuuden kasvusta huolimatta sen ylisukupolvisuus ei ole Suomessa kuitenkaan erityisen yleistä (Saari ja muut, 2020, s. 16). Suurin osa tässä tutkielmassa jäljempänä määrittelemistäni ja läpikäymistäni tekijöistä aiheuttaa ylisukupolvisuutta niille altistuvissa ryhmissä vain harvoin, ja useimmiten ne eivät määritä lapsien tulevaisuutta suhteessa heidän vanhempiinsa (Saari ja muut, 2020, s. 16). Se ei kuitenkaan tarkoita, että ylisukupolvisuus olisi ongelmana mitätön tai tutkimisen kohteena merkityksetön. Esimerkiksi samassa Saaren (2015, s. 72) teoksessa, jossa mainitaan suomalaisten pitävän koulutuksen ja sananvapauden mahdollisuuksia tasa-arvoisena, todetaankin suomalaisten pitävän mahdollisuuksien lopputulosten, eli luokkaerojen ja tulojen, eriarvoisuutta suurena. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus onkin ollut pohjoismaisenkin hyvinvointivaltion kontekstissa nousussa Wiborgin ja Hansenin (2009) tarkastelemissa viimeisimmissä syntymäkohorteissa. Kasvun syyt ovat usein moniulotteisia, vaikeaselkoisia ja vaikeasti selitettävissä.

Moniulotteisissa ja vaikeaselkoisissa ilmiöissä korostuu niiden parempi ymmärrys. Systeemiajattelu keskittyy ymmärtämään asioiden ja ongelmien kokonaisuutta sekä niiden osien keskinäisriippuvuutta (Anderson & Johnson, 1997, s. 18). Se on nykymaailmassa erityisen ajankohtaista yhteiskuntien, niiden osien ja niissä esiintyvien ilmiöiden ollessa alati yhä keskinäisriippuvaisempia toisistaan niiden monenlaisien systeemien kietoutuessa yhteen tietoisesti ja tiedostamatta. Tätä osien vuorovaikutusta, keskinäisriippuvuutta ja yhteen kietoutuneisuutta voidaan kutsua kompleksisuudeksi (Lindell & Luoma, 2020; Pernaa, 2020, s. 11), jota systeemiajattelu onkin kehittynyt tarkastelemaan (Merali & Allen, 2011). Kompleksiseksi luonnehditut systeemit tarkoittavat myös kompleksisempia ongelmia, joita on vaikea ratkaista ymmärtämättä

ensin yhteiskunnan osien ja sen systeemien yhteen kietoutuneisuutta ja keskinäisriippuvuutta. Parempaan ymmärryksen luominen keskinäisriippuvuuksista ja kompleksisuudesta vaatii tarkastelua laajemman kokonaiskuvan kautta. Näin on myös tarkastellessa huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta, joka tapahtuu kompleksisuuden mukaisissa yhteen kietoutuneissa ja hienorakenteisissa prosesseissa sekä makro- että mikrotasolla (Dewilde, 2024).

Haluan käsitellä sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta juuri systeemiajattelun näkökulmasta, koska aiempi tutkimus aiheesta keskittyy enemmän yksittäisten ja lineaarisesti selitettävissä olevien syiden etsimiseen. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tarkastelu systeemiajattelun kautta tarjoaa aiheeseen uudenlaista ajattelua ja mahdollistaa ilmiön syiden keskinäisten vaikutusten kokonaisvaltaisemman ymmärryksen. Oletan huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden olevan kompleksista, koska se ei siirry vanhemmilta lapsille yksinkertaisena "ketjuna", vaan monien toisiinsa kietoutuvien tekijöiden verkostona.

Tutkielmassani tarkastelen huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta vahvistavia tekijöitä systeemiajattelun periaatteiden kautta. Näihin periaatteisiin lukeutuvat ilmiön kokonaisuuden ja sen muodostavien osien keskinäisten suhteiden ymmärtäminen. Tavoitteenani on tutkia, kuinka huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta Suomessa vahvistavat tekijät vaikuttavat toisiinsa ja yhdessä. Tutkielmassa käyn läpi, kuinka huono-osaisuus vaikuttaa perhetaustan mukaan vaihteleviin olosuhteisiin ja resursseihin, sekä kuinka ne kääntäen vaikuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvisen jatkumisen riskeihin ja todennäköisyyksiin niitä vahvistavasti. Työssä keskityn tarkastelemaan huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta erityisesti erilaisten resurssien puutteisiin liittyvien tekijöiden kautta. Tutkimusmenetelmänä käytetään kirjallisuuskatsausta, jonka avulla tutkitaan, arvioidaan ja tiivistetään halutun aiheen aiempi tutkimustieto (Salminen, 2011, s. 4), ja jossa pyritään muodostamaan johtopäätökset ja vastata ennalta asetettuihin tutkimuskysymyksiin aiempaan kirjallisuuteen pohjautuen (Vilka, 2023). Työn lähteissä

käytetään paljon Suomen kontekstiin pohjautuvia tieteellisiä lähteitä perustuen aihealueen Suomen yhteiskunnalliseen kontekstiin sitoutuvuuteen.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitkä tekijät aiheuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta?
2. Miten huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavat tekijät vaikuttavat yhdessä ja toisiinsa?

2 Systemit ja systeemijattelu

2.1 Systemit

Systemiksi voidaan kutsua sellaista toisiinsa kytköksissä olevien asioiden joukkoa, joka tuottaa omanlaistaan ja muista erottuvaa käyttäytymismallia ja reagointia (Meadows, 2009, s. 2). Meadowsin (2009, s. 2) mukaan systeemin perusteellinen piirre on se, että sen kokonaisuus on enemmän kuin sen osien summa. Merali ja Allen (2011) puolestaan määrittävät systeemin integroituneeksi kokonaisuudeksi, joka koostuu toisiinsa kytköksissä olevista osista.

Nämä ajatukset systeemien luonteesta perustuvat pohjimmiltaan Ludwig von Bertalanffyn yleiseen systeemiteoriaan, jota voidaan pitää modernin systeemijattelun ensimmäisenä formalisointina (Merali & Allen, 2011). Von Bertalanffy oli ensimmäisiä tutkijoita, joka tarkasteli systeemejä nimenomaan niiden avoimuuden kautta. Systeemien avoimuudella viitataan sekä systeemien interaktiivisuuteen ympäristönsä kanssa että systeemien keskinäisriippuvuuksien ja niiden muodostaman osiensa summaa suuremman kokonaisuuden ymmärtämiseen (Lundström, 2015, s. 18). Von Bertalanffyn teorian mukaan systemit nähtiin avoimina ja ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa olevina organismeina sen sijaan, että ne olisi ymmärretty vuorovaikutuksesta erillään olevina suljettuina kokonaisuuksina (Lundström, 2015, s. 17; Stähle, 2004, s. 224).

Vuosia von Bertalanffyn yleisen systeemiteorian muodostamisen jälkeen Peter Checkland nosti esille pehmeiden systeemien metodologian, joka keskittyi torjumaan liiallista todellisuuden yksinkertaistamista (Stähle, 2004, s. 224). Hänen aikanaan systemit nähtiin ensi kertaa enemmän sosiaalisina suhteina, kuin fyysisinä rakenteina (Stenvall & Virtanen, 2021). Stähle (2004, s. 224) kertoo tekstissään, että Checkland perusti ajattelunsa ihmisten kanssakäymistä korostavaan näkemykseen, jonka mukaan ihmiset luovat itse todellisuutensa toimimalla systemissä sen aktiivisena ja orgaanisena osana, ja että tällaista systemiä on mahdotonta kontrolloida ulkoapäin. Tämän

ajatuksen kautta Checkland korosti metodologiassaan systeemien ymmärrystä niiden ohjauksen tai muuttamisen sijasta (Stähle, 2004, s. 224).

Sterman (2002, s. 6) määrittelee systeemit kokonaisuuksiksi, joiden muutokset ovat jatkuvia ja vaikeasti huomattavissa. Näiden avoimien systeemien syy-seuraus-suhteet ovat vaikeasti hahmotettavissa ja se mitä jossakin systeemin osassa tapahtuu, ei tapahdu samalla tavalla toisessa (Sterman, 2002, s. 6). Hänen mukaansa systeemien osat ja tekijät ovat jatkuvassa yhteydessä toisiinsa ja joutuvat muuttumaan systeemin mukana. Näillä tekijöillä hän perustelee avoimien systeemien luontaista dynaamista kompleksisuutta, jonka läsnäolon huomaa myös Lundström (2015, s. 20-21). Lundströmin (2015, s. 20-21) mukaan systeemien avoimuus ja kompleksisuus ovat systeemien yhtäaikaista piirteitä, jolloin niissä esiintyy sekä osien moninaisia ja epälineaarisia suhteita toisiinsa.

Avoimien systeemien ollessa olennaisesti kytkeytyneitä niiden kompleksisuuteen (Lundström, 2015, s.20-21; Stenvall & Virtanen, 2021), on systeemijattelun kannalta erityisen tärkeää erottaa monimutkaiset systeemit kompleksisista. Kuten yleensä ajatellaan sanojen arkikielellisestä samankaltaisuudesta johtuen, monimutkaisuuden ja kompleksisuuden ero ei ole yksinkertaisesti monimutkaisuuden määrä, vaan termeillä on selkeästi eroavat luonteet (Garnsey & McGlade, 2006, s. 4; Luoma & Lindell, 2020). Garnsey ja McGlade (2006, s. 4) luonnehtivat teoksessaan monimutkaisia systeemejä kokonaisuuksiksi, joita voidaan ymmärtää hajottamalla ne osiin ja rakentamalla ne uudestaan, jolloin koko systeemi on ymmärrettävissä vain sen osia tarkastelemalla. Kompleksinen systeemi taas heidän mukaansa rakentuu epälineaaristen ja interaktiivisten suhteiden sekä toistuvan osien itseensä ja toisiinsa vaikuttavan vuorovaikutuksen varaan. Tällöin vain sen osia tarkastelemalla on mahdotonta ymmärtää systeemi, sen kokonaisuus, saati sen osien tehtävä.

Stenvall ja Virtanen (2021) ovat luonnehtineet kriteerejä, joiden mukaan voidaan tarkastella monimutkaisten ja kompleksisten systeemien eroja, ja joista käyn läpi työni kannalta olennaisimmat. Ensinnäkin, kausaalisesta näkökulmasta tarkastellessa

monimutkaisten systeemien sekä niiden piirteiden juuritekijät ovat tunnistettavissa lineaarisesti ja loogisesti syy-seuraus ketjussa, kun taas kompleksisten systeemien juuritekijät ovat monien eri tekijöiden summa. Toiseksi, systeemit ovat eri tavalla palautettavissa takaisin osatekijöihinsä. Monimutkaisen systeemin osat voidaan irrottaa systeemistä ja kytkeä siihen takaisin, kun taas kompleksisen systeemin osat ovat jatkuvassa muutoksessa ja keskinäisriippuvuudessa, jolloin niiden erottelu on mahdotonta. Kolmanneksi, monimutkaista systeemiä voidaan kontrolloida, hallita ja diagnosoida, kun taas kompleksin systeemin dynaamisuus tekee sen piirteiden ja ongelmien tunnistamisen sekä näin ollen sen hallitsemisen mahdottomaksi. Neljänneksi, monimutkaiset systeemit eroavat kompleksisista avoimuudellaan. Kun monimutkaiset systeemit ovat suljettuja ja eristäytyneitä muiden systeemien vaikutuksesta hallinnan mahdollistamiseksi, kompleksiset toimivat muiden systeemien kanssa keskinäisriippuvaisessa ilmapiirissä.

2.2 Systeemiajattelu

Systeemiajattelu on alun perin rantautunut sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin luonnontieteistä, jonka paradigmoja sovellettiin kaikenlaisessa systeemiajattelussa 1970-luvulle asti. Näiden luonnontieteellisten paradigmojen mukaan systeemit pystyttiin tunnistamaan ja niitä analysoimaan perustuen empiirisiin huomioihin todellisuudesta (Jackson, 2001, s. 235). Jacksonin artikkelin mukaan niihin aikoihin systeemiajattelua toteutettiin hyvinkin positivistisesta ja funktionalistisesta näkökulmasta, ja ajateltiin, että systeemejä pystyttäisiin muuttamaan halutulla tavalla käytännön tarkoitusperien mukaan.

Systeemiajattelun muutos tapahtui 1970-luvun ja 1980-luvun aikana, jolloin systeemien tarkastelussa siirryttiin enemmän kovasta systeemimetodologiasta kohti pehmeätä systeemimetodologiaa (Jackson, 2001, s. 235), jota aiemmin mainittu Peter Checkland oli aikanaan luomassa (Stähle, 2004, s.224). Huomioitavaa on myös aiemmin mainitun Ludwig von Bertalanffyn avoimen systeemiteorian muodostuneen täysivertaisena näihin aikoihin (Merali & Allen, 2011). Jacksonin (2001, s. 235) ja Lundströmin (2015, s. 20)

mukaan kova systeemiajattelu tarkoittaa suoraviivaista ongelmanratkaisuprosessia, jossa ongelman hoitamiseksi löydetään usein halutun tavoitteen kannalta yksittäinen paras ratkaisu järjestelmällisen ja systemaattisen prosessin kautta. Pehmeä systeemiajattelu puolestaan korostaa systeemisyttä (Lundström, 2015, s. 20), ja Jacksonin (2001, s. 235) mukaan tarkoittaa erilaista järjestelmällistä ja systemaattista lähestymistapaa eritoten suunnattuna vaikeasti määritettäviin ongelmiin. Toisin kuin kova systeemiajattelu, pehmeä perustuu systemaattisten ja monitulkintaisten ongelmien erilaisiin näkökulmiin (Lundström, 2015, s. 20). Pehmeän systeemiajattelun kautta tavoitteena onkin ongelmien yksinkertaisemman ja rajatun näkökulman mukaisen ratkaisun sijasta niiden laajempi ymmärtäminen (Jackson, 2001, s. 235). Näin ollen kova ja pehmeä systeemiajattelu vastaavat molemmat erilaisiin ongelmiin, kovan systeemiajattelun ratkaistessa monimutkaisia ongelmia ja pehmeän selkeyttäessä kompleksisia.

Yksinkertaisimmillaan systeemiajattelu tarkoittaa holistisen kokonaiskuvan ja sen osien keskinäisriippuvuuksien ja -vaikutteiden tarkastelua niistä ymmärryksen lisäämiseksi (Serman, 2002, s. 2). Sen voidaan myös yleisesti ajatella olevan ”ison kuvan” ajattelemista, lyhyt- ja pitkäaikaisten tavoitteiden tasapainottamista, systeemien dynaamisuuden ja itsenäisyyden huomioimista sekä mitattavissa ja ei-mitattavissa olevien tekijöiden vaikutuksen tiedostamista (Anderson & Johnson, 1997, s. 18-20). Lisäksi se voi Andersonin ja Johnsonin (1997, s. 18-20) mukaan olla myös sen huomioimista, että olemme kaikki osa systeemiä, johon vaikutamme, ja joka vaikuttaa meihin. Kokonaisuuden ja ”ison kuvan” tarkastelun määritelmän jakavat myös Mella ja Gazzola (2019, s.59), jotka huomioivat myös, että selkeän ja tarkan rakenteiden muodostamisen työkalun ja tekniikan sijasta systeemiajattelu on nimensä mukaisesti kokonaisvaltainen ja kokonaisuudesta ymmärryksen lisäämisen mukainen ajatusmaailma ja lähestymistapa.

Systeemiajattelu voidaan myös tehokkaasti kuvata erottelemalla se perinteisestä usein ongelmien ratkaisuun käytetystä lineaarisemmasta ajattelusta. Sitä kuvaa tehokkaasti

Strohin jaotteluun perustuva Jalosen ja Uusikylän (2023) taulukko niiden eroista, jossa he erottelevat perinteisen ongelmanratkaisun ajattelun ja systeemiajattelun eroavia pääpiirteitä, ja miten niitä voidaan nähdä hyödynnettävän erilaisten ongelmien tarkastelussa.

Taulukko 1. Perinteisen ajattelun ja systeemiajattelun ero (Jalonen & Uusikylä, 2023).

Perinteinen ajattelu	Systeemiajattelu
Yhteys ongelmien ja niiden syiden välillä on selkeä ja helposti todennettavissa.	Ongelmien ja syiden väliset yhteydet ovat epäsuoria ja usein yllättäviä sekä vaikeasti todennettavissa.
Syy ongelmiin löytyy yleensä organisaation tai päätöksentekijöiden ulkopuolelta ja näiden käyttäytymistä tulee muuttaa.	Ongelmat ovat usein itseaiheutettuja ja jokaisella on huomattavasti mahdollisuuksia niiden ratkaisemiseksi ajattelutapaa tai käyttäytymistä muuttamalla.
Lyhyen tähtäimen ratkaisut tai politiikka palvelevat myös pidemmän tähtäimen ongelmien ratkaisemisessa.	Lyhyen tähtäimen nopeilla ratkaisuilla (<i>quick fixes</i>) on usein ei-aiottuja vaikutuksia, jotka pahentavat asioita pitkällä aikavälillä.
Kokonaisratkaisujen saavuttaminen edellyttää osien optimointia.	Kokonaisratkaisujen saavuttaminen edellyttää osien välisten suhteiden parantamista.
Mahdollisimman monen esille tulevan ongelman tehokas ja samanaikainen ratkaiseminen.	Vain muutamat oikea-aikaiset ja koordinoituidet muutokset (<i>vr. leverage points</i>) synnyttävät toivotun systeemisen muutoksen.
Kokonaisuus on osiensa summa.	Kokonaisuus on enemmän kuin osiensa summa.

3 Huono-osaisuus

Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tarkastelemiseksi on tarpeellista ensin määritellä huono-osaisuus ja minkälaisia elintilanteita voidaan määritellä huono-osaisiksi. Ilmiönä huono-osaisuus on moniulotteinen ja käsitteenä laaja, eikä siitä vallitse selkeää yksimielisyyttä (Saari, 2015, s. 87; Hakovirta & Kallio, 2020, s.9). Sitä voidaan myös Hakovirran ja Kallion (2020, s.9) mukaan lähestyä monenlaisista eri tarkastelukulmista. Saari (2015, s. 42) määrittelee nämä tarkastelukulmat tulojen ja menojen, elämänlaadun, resurssien, toimintakyvyn tai osallisuuden kautta tarkasteltaviksi, kun taas Dewilde (2024) eri ammattien erilaiseen arvostuksen, varallisuuden sekä koulutuksen, yhteiskuntaluokan ja palkkatulojen.

Hakovirran ja Kallion (2020, s. 9) mukaan huono-osaisuus ymmärretään usein hyvinvointivajeiden ja niiden kasautumisen kautta, jolloin yksilön taloudellisessa, sosiaalisessa tai terveydellisessä hyvinvoinnissa on puutteita. Sitä voidaankin laajasti ymmärrettynä pitää köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen synonyymeinä (Kainulainen & Saari, 2023, s. 23). Saari (2015, s. 73) kutsuu huono-osaisuutta äärimmäiseksi köyhyydeksi. Köyhyyden hän määrittää tarveteoreettisesta näkökulmasta jakamalla ihmisten tarpeet perustarpeisiin, joihin lukeutuvat fyysinen terveys ja henkinen autonomia, sekä välittäviin tarpeisiin, kuten vesi, asuminen, turvallisuus, koulutus ja terveydenhuolto, jotka yhdessä muodostavat perustarpeiden toteutumisen. Välittävien tarpeiden jäädessä lähes täysin toteutumatta myös perustarpeet ovat todennäköisemmin pysyvästi vajavaisia, jolloin voidaan puhua huono-osaisuudesta.

Tarkemmin huono-osaisuutta voidaan määritellä tarkastelemalla sitä objektiivisilla ja subjektiivisilla mittareilla, joiden avulla siitä saadaan monipuolisempi kuvaus (Hakovirta & Kallio, 2020, s. 12; Niemelä & Saari, 2013, s. 9-10; Saari, 2015, s. 73-74). Objektiiviseen huono-osaisuuden tarkasteluun kuuluvat ihmisen tulkinnasta riippumattomat elintason mittarit, kuten koulutuksen taso, työttömyys ja sen kesto, tulot sekä esimerkiksi erilaisten tulonsiirtojen nostaminen tai taso. Näillä mittareilla voidaan tarkastella muun muassa tuloköyhyyttä, asumisolaja ja koulutusvajetta, joiden perusteella voidaan

määritellä ihmisiä huono-osaisiksi (Saari, 2015, s. 74). Saaren (2015, s.74) mukaan subjektiiviseen eli koetun huono-osaisuuden tarkasteluun kuuluvat puolestaan elämänlaatuun liittyvät mittarit, joiden kautta tarkastellaan ihmisten omia näkemyksiä oman huono-osaisuutensa tilanteesta. Näkemyksiin voi kuulua esimerkiksi ihmisten kokema resurssien niukkuus, siihen perustuva epäkunnioitus tai yhteiskunnan ulkopuolelle sulkeminen (Saari, 2015, s. 74).

3.1 Objektiivinen huono-osaisuus

Perinteisimmin ja selkeimmin huono-osaisuutta voidaan tarkastella objektiivisten hyväosaisuuden piirteiden puutteen kautta. Saari ja muut (2020, s. 17) määrittelevät nämä huono-osaisuuden objektiiviset tekijät elintasollisiksi tekijöiksi, joilla he tarkoittavat kotitalouksien käytettävissä olevia mitattavia resursseja, eli tuloja ja palveluita. Tavanomaisimmin huono-osaisuutta voidaankin määritellä tarkastelemalla käytettävissä olevia tuloja kotitaloutta kohden (Saari, 2015, s. 35), joka usein myös suhteutetaan väestön mediaanituloihin (Kainulainen & Saari, 2013, s. 23).

Saari (2015, s. 35) jakaa teoksessaan tulot absoluuttisiin ja suhteellisiin. Absoluuttisia tuloja tarkastellessa katsotaan, kuinka paljon ihmisillä on rahaa kotitaloutta kohti. Tällöin huono-osaisiksi määritellään tietyn etukäteen määritellyn tulorajan alle jäävät. Tämä tuloraja riippuu tarkasteltavasta näkökulmasta, mutta voi olla esimerkiksi yhden henkilön täysimääräinen toimeentulotuen taso (Saari, 2015, s. 35). Suhteellisten tulojen kautta huono-osaisuutta tarkastellaan kotitalojen tuloja suhteessa väestön keskiarvoon. Tällöin esimerkiksi köyhyyden raja asetetaan yhteiskunnan sosioekonomisen rakenteen mukaan. Yleisimmin köyhyysraja eli huono-osaisuuden määritelmä asetetaan 50 tai 60 prosenttiin mediaanituloista (Saari, 2015, s. 35).

Objektiivista huono-osaisuutta voidaan tarkastella myös maksettavien tulonsiirtojen ja erilaisten sosiaalipalvelujen, kuten rahallisten tukien kautta (Kainulainen & Saari, 2013, s. 23). Viimesijaisten etuuksien, kuten toimeentulotuen tarve kertoo taloudellisesta heikosta tilanteesta, ja näin ollen viittaa olennaisesti objektiiviseen huono-osaisuuteen

(Ilmakunnas ja muut, 2020, s. 201-202; Saari ja muut, 2020, s. 17). Toimeentuloasiakkuuden läsnäolon elämässä Saari ja muut (2020, s. 17) ajattelevatkin määrittävän huono-osaisuutta. Toimeentulotuen nostaminen, etenkin pitkäaikaisesti, kertoo objektiivisesta ja taloudellisesta huono-osaisuudesta (Saari ja muut, 2020, s. 17). Sen hakeminen ja saaminen täyttää köyhyyden kriteerit sillä perusteella, että sekä tuen hakija että tuen myöntävä viranomainen eivät pidä hakijan tuloja normaaliin elämiseen riittävinä (Ilmakunnas ja muut, 2020, s. 202). Huonotuloisten alhainen elintaso rajoittaa heidän mahdollisuuksiaan tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja kulutuksen kohdistuessa pakon edessä perustarpeisiin (Saari, 2020, s. 36), jolloin heitä voisi ajatella hyvinvointivajeisina, eli huono-osaisina (Saari ja muut, 2020, s. 17). Sillä määritelmällä se myös eroaa yllä mainitusta työttömyydestä ratkaisevasti, sillä työttömyys ei kerro toimeentulotuen nostamisen kaltaisten selkeämpien huono-osaisuuden indikaattorien kanssa samalla tavalla taloudellisesta huono-osaisuudesta.

Vapaasti käännetyn vanhan sanonnan mukaan terveys on rikkautta. Sen puutteet puolestaan ovat myös merkittäviä huono-osaisuutta määrittäviä (Hakovirta & Kallio, 2020, s. 9), ja oman hyvinvoinnin parantamista tai turvaamista vaikeuttavia tekijöitä. Yksilön terveyden tila on moniulotteinen kokonaisuus, johon kuuluu monin eri tavoin terveyttä mittaavia tekijöitä (Sahn, 2013). Niistä objektiivisimmin ja vertailtavimmin terveyttä tarkasteleviin kuuluvat elinajanodote ja kuolleisuus. Huono-osaisuutta voidaan tarkastella jo niiden kautta, mutta vain laajojen ihmisryhmien dataan perustuen. Parempia mittareita terveydellisten tekijöiden puutteiden tarkasteluun huono-osaisuuden määrittäjänä ovatkin yksilöllisemmät tekijät, kuten sairastuvuus, yleinen terveyden tila ja elämään sisältyvän aktiviteetin luonne (Sahn, 2013). Niitä on kuitenkin myös ajoittain vaikea tarkastella täsmällisesti, sillä esimerkiksi omien sairauksien tunnistaminen on epätarkkaa. Sahnin (2013) mukaan niiden lisäksi on olennaista ottaa huomioon fyysiset ominaisuudet, jotka esimerkiksi pituuskasvun erojen kautta viestivät tehokkaasti terveyden puutteista, ja siten määrittelevät terveydellistä huono-osaisuutta.

3.2 Subjektiiivinen huono-osaisuus

Huono-osaisuus ymmärretään usein vain objektiivisten tekijöidensä, eli mitattavissa olevien resurssien puutteen kautta (Saari, 2015, s. 87), vaikka sillä on myös subjektiivinen ulottuvuus. Saari ja muut (2020, s. 17-18), sekä Hakovirta ja Kallio (2020, s. 9-10) luonnehtivat teoksissaan huono-osaisuuden myös elämänlaadullisiksi ja elämäntavallisiksi tekijöiksi. Näin ollen huono-osaisuudessa on absoluuttisen resurssien vähyyden tai puutteen lisäksi kyse myös subjektiivisemmin mitattavissa olevien tekijöiden vaikutuksesta, olemassa olevien resurssien koetusta riittävydestä ja Sahnin (2013) mukaan kyvykkyyksistä muuntaa nämä resurssit hyvinvoinniksi.

Huono-osaisuutta esiintyykin usein myös koettuna huono-osaisuutena (Hakovirta & Kallio, 2020, s. 9), joka nykyään mielletään myös merkittävänä huono-osaisuutta määrittävänä tekijänä (Kainulainen & Saari, 2013, s. 23-27.) Subjektiiivinen huono-osaisuus ilmenee Saaren (2015, s. 38) mukaan tyytymättömyytenä omaan elämänlaatuun huolimatta sen objektiivisesta tasosta. Useimmiten sitä voidaan tarkastella ihmisten elämänalueisiinsa, kuten asumiseen ja sosiaalisiin suhteisiin, tyytyväisyyden ja niihin vaikuttavien tekijöiden kautta (Saari, 2015, s. 38), tai yksilöllisten kokemusten kautta (Toikka & Haanpää, 2020, s. 119).

Subjektiiivisen huono-osaisuuden tarkastelu on kuitenkin objektiivista hankalampaa, sillä yleiset käsitykset siitä eivät ole välttämättä yhteneviä. Saari (2015, s.74) esittelee kirjassaan Euroopan unionin komission erottelemat ja aikaisempiin tutkimuksiin perustuvat viisi yleistä köyhyyden määrittelyn tapaa, joista komissio oli pyytänyt EU:n kansalaisia valitsemaan tärkeimmän. Kansalaisten mielestä tärkeimmäksi osoittautuivat sosiaalisen osallistumisen estävä elintaso sekä etuus- tai hyväntekeväisyysriippuvuus (Saari, 2015, s.74). Näistä ensimmäisellä komissio ja Saari viittaavat suhteellista köyhyyttä korostavaan mittariin, jossa normaali yhteiskunnan toimintoihin osallistuminen koetaan häpeällisenä, ja toisella riippuvuuteen huonon taloustilanteen perusteella maksettavista tuista. Kolmanneksi tärkeimmäksi köyhyyden määritelmäksi kansalaisten toimesta valikoitui objektiivisesti huono-osaisuutta tarkasteleva tietyn

asetetun tulorajan alle jääminen, kun taas alhaisella sosiaalisella statuksella ja elintasoköyhyydellä koettiin olevan pienin merkitys.

Saari ja muut (2020, s. 17) määrittelevät koettuun huono-osaisuuteen sisältyviksi elämänlaadullisiksi tekijöiksi niin henkiseen kuin fyysiseenkin terveyteen liittyviä tekijöitä. Niihin voi sisältyä muun muassa kokemuksia alemmasta statuksesta eli yhdenvertaiseksi kuulumattomuudesta, koettuja terveyden puutoksia, yksinäisyyttä sekä ulossulkemista tai sen tunnetta. Elämäntavallisina huono-osaisuuden rakentumisen tekijöinä he puolestaan näkevät arjen rakenteita luovat toiminnot, kuten vuorokausirytmii ja päivittäiset rutiinit, joiden epätasaisuus alentaa olennaisesti toimintakykyä ja edesauttaa huono-osaisuuden pysyvyyttä ja vaikeuttaa siitä irti pääsyä.

Subjektiiivinen huono-osaisuus on myös omaan elämäänsä vaikuttamisen kyvykkyyden puutetta. Sahnin (2013) mukaan huono-osaisuutta kuvastava kyvykkyyden puute ilmenee usein huonona terveytenä, jota hän pitää tuloa ja kulutusta suurempana huono-osaisuuden indikaattorina. Kehnot terveydelliset tekijät tarkoittavat alentunutta toimintakykyä, joka nostaa riskiä huono-osaisuudelle ja vaikeuttaa siitä irti pääsyä. Sahnin (2013) mukaan terveydellisten tekijöiden erot myös ilmentävät huono-osaisuutta esimerkiksi taloudellisten tekijöiden eroja selkeämmin. Hänen mukaansa taloudellisen eriarvoisuuden kasvu tarkoittaa useammin taloudellisen hyväosaisuuden määrän kasvua huono-osaisuuden laskun sijasta, kun taas terveellisten tekijöiden eriarvoisuuden kasvu viittaa huono-osaisimpien terveydellisten tekijöiden yhä huonontumiseen. Terveiden ihmisten terveyden parantumisen sijaan on selkeästi yleisempää, että terveydellinen eriarvoisuus kasvaa niin sanotusti häntäpästä, eli huono-osaisimpien terveydellisten tekijöiden huonontuessa (Sahn, 2013). Tästä näkökulmasta on mielekkäämpää tarkastella terveyttä huono-osaisuutta ilmentävänä tekijänä sen ilmentäessä huono-osaisuutta esimerkiksi taloudellisia tekijöitä varmemmin.

Useimmiten subjektiivinen huono-osaisuus korreloi objektiivisen huono-osaisuuden kanssa. Esimerkiksi Toikan ja Haanpään (2020, s. 138) lasten subjektiivista huono-

osaisuutta tutkivan tutkimuksen mukaan puutteet perheen taloudellisissa tekijöissä, kuten asumisolossa ja toimeentulossa, näkyvät myös perheen lapsien koetussa huono-osaisuudessa. Heidän mukaansa etenkin asuinolosuhteet, kuten lapsen oman huoneen puute vaikuttivat lasten huono-osaisuuden kokemusten lisääntymiseen. Myös materiaalisia puutteita, toimintakyvyn puutetta ja sosiaalista ulkopuolisuutta aiheuttavilla taloudellisilla ongelmilla oli selkeä vaikutuksensa (Toikka & Haanpää, 2020, s. 139).

Objektiivinen ja subjektiivinen huono-osaisuus eivät kuitenkaan aina esiinny keskenään yhtäaikaisena (Hakovirta & Kallio, 2020, s. 13). Kaikki sosioekonomisilla ja taloudellisilla mittareilla huono-osaisiksi määriteltävät eivät välttämättä koe itseään huono-osaisiksi, jolloin heidän olemassa oloaan on vaikea tiedostaa ja tutkia (Niemelä & Saari, 2013, s. 10). Esimerkiksi ruoka-apua saava voidaan tilastollisesti laskea objektiivisen huono-osaiseksi, mutta hän voi itse pitää itseään hyvinvoivana subjektiivisella tasolla (Hakovirta & Kallio, 2020, s. 13). Tätä kutsutaan niin sanotuksi ”onnellisen köyhän ongelmaksi”, jossa kotitalouden tulojen ja elämään tyytyväisyydellä ei ole yhteyttä (Kainulainen & Saari, 2013, s. 24). Se on yksi merkittävä syy tarkastella sekä objektiivista että subjektiivista huono-osaisuutta kokonaiskuvan luomiseksi.

4 Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus

Jonkin tietyn sosio-demografisen piirteen, kuten huono-osaisuuden, samankaltaisuutta vanhemmilla ja heidän lapsillaan kutsutaan ylisukupolvisuudeksi (Ilmakunnas & muut, 2020, s. 199). Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus voi ilmentyä esimerkiksi lapsen vanhempien kanssa samanlaisena tulo- tai koulutustasona tai yhteiskunnallisena asemana. Huono-osaisuuden moniulotteisuudesta johtuen sen syyt ovat monenlaisia ja ne usein eroavat erilaisten kohderyhmien kesken (Saari, 2015, s. 87), jolloin myös ilmiöön esitetyt ratkaisut ovat vaihtelevia ja vaikeampia muodostaa. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuus onkin myös kohderyhmänsä ja syidensä mukana muuttuva ongelma (Saari ja muut, 2020, s. 56). Nämä tekijät lisäävät ilmiön kompleksisuutta, ja painottavat systeemiajattelullisen näkökulman merkitystä.

Yksi olennaisimmista huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tekijöistä ovat erilaiset resurssit, joita vanhemmat siirtävät lapsilleen tietoisesti ja tiedottomasti. Resurssit voidaan Bourdieun määrittelyyn perustuen jakaa taloudellisiin, kulttuurillisiin sekä sosiaalisiin resursseihin (Saari & muut, 2020, s. 80; Wiborg & Hansen, 2009). Vanhempien omaama resurssien määrä ennustaa sekä hyvä- että huono-osaisuuden periytyvyyttä (Jæger & Holm, 2007). Luonnollisesti, hyväosaisemmillä vanhemmilla on useimmiten enemmän niin taloudellisia, kulttuurillisia kuin sosiaalisia resursseja auttaa, opastaa ja rahoittaa lastensa tulevaisuutta (Saari ja muut, 2020, s. 57). Tällöin myös Vauhkonen ja muiden (2017, s. 502) mukaan sosiaalinen hyväosaisuus periytyy ja kasautuu. Sama kuitenkin toimii myös kääntäen, sillä näiden resurssien vähyyys tai puute voi huono-osaisemmissa perheissä puolestaan aiheuttaa yhtä lailla huono-osaisuuden periytyvyyttä (Vauhkonen ja muut, 2017, s. 502; Wiborg & Hansen, 2009), tai hyväosaisuuden kasautumisesta sivuun jäämistä (Saari ja muut, 2020, s. 58). Sekä Jæger ja Holm (2007) että Saari ja muut (2020, s. 80-82) toteavatkin, että vanhempien taloudellisten, kulttuurillisten, sekä sosiaalisten resurssien puutteella on huomattavan voimistava vaikutus aiemmin tärkeänä periytyvyyden indikaattorina mainittuihin koulutuksellisiin saavutuksiin ja sitä kautta huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen.

4.1 Objektiiviset tekijät

Objektiivisesti tarkasteltavien resurssien vaikutukset ovat subjektiivisesti tarkasteltavia selkeämpiä. Köyhyys, eli taloudellinen huono-osaisuus onkin Saaren ja muiden (2020, s. 72) mukaan yksi keskeisimmistä huono-osaisuuden ulottuvuuksista. Vanhempien taloudellisten resurssien puutteesta aiheutuu heidän lapsilleen selkeitä erilaiselle huono-osaisuudelle altistumisen riskejä (Bellani & Bia, 2018; Dewilde, 2024). Taloudelliset resurssit sekä niiden puute vaikuttavatkin lapsuuden aikana ylisukupolvisuutta vahvistavasti vahvimmin epätasa-arvojakautuksen ääripäissä, eli kaikista rikkaimmissa ja köyhimmässä perheissä (Dewilde, 2024).

Taloudellisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuudessa merkittävimpana yksittäisenä tekijänä nousee usein esiin koulutus (Dewilde, 2024), joka Bellanin ja Bian (2018) mukaan yksin vastaakin noin kolmannesosasta kokonaisvaikutuksesta. Suurta vaikutusta selittää koulun suuri rooli lapsen elämässä. Koulu tarjoaa lapselle elämää jäsentävän sosiaalisen yhteisön, jossa lapsen sosiaaliset ja kognitiiviset taidot kehittyvät luomaan vankan pohjan loppuelämälle (Saari ja muut, 2020, s. 118). Koulutuksen voikin Saaren ja muiden (2020, s. 78) mukaan nähdä olevan merkittävin yksittäinen tekijä syrjäytymisen ja huono-osaisuuden estämiseksi.

Taloudellisen huono-osaisuuden olennaisena jatkajana koulutus toimii sen tiukan työelämään sitoutuneisuuden kautta. Koulutus toimii erittäin tärkeänä reittinä työelämään ja sitä kautta eroon huono-osaisuudesta (Saari ja muut, 2020, s.81; Dewilde, 2024). Saaren ja muiden (2020, s.78) mukaan huono koulutustaso voi ennustaa huono-osaisuutta muodostamalla koulutuksen tarjoaman osaamisen ja sosiaalisten suhteiden puutteesta johtuvan huonon aseman työmarkkinoilla, joka puolestaan johtaa heikkoon työelämään kiinnittymiseen. Myös Dewilden (2024) mukaan alhaiset koulutukselliset saavutukset ennustavat työelämästä irti jäämistä ja näin ollen huono-osaisuuden riskien kasvua. Työelämästä irti jääminen puolestaan ennustaa työttömyyttä, joka taas ennustaa taloudellista huono-osaisuutta (Pohlig, 2021).

Koulutuksen kautta työstä irtaantuminen tapahtuu kuitenkin keskinäisriippuvaisesti juuri huono-osaisuuden kautta (Bellani ja Bia, 2018). Sekä lapsuuden ja nuoruuden ajan taloudellinen huono-osaisuus (Bellani ja Bia, 2018) että vanhempien heikko sosioekonominen asema (Østergaard Larsen ja muut, 2014) vähentävät toisen asteen koulutukseen osallistumisen ja siitä suoriutumisen todennäköisyyttä verrattuna niihin, joilla niitä ei lapsuudessa tai nuoruudessa ole esiintynyt. Tällöin koulutuksen ja huono-osaisuuden vaikutukset kasautuvat päällekkäisiksi ja toisiaan voimistaviksi tekijöiksi, jolloin on vaikeaa nimetä huono-osaisuuden periytyvyyden tarkkaa syytä. Esimerkiksi koulutustasonsa johdosta työttömällä vanhemmalla on siis suurempi riski taloudelliselle huono-osaisuudelle, jolloin myös hänen lapsellaan on heikommat mahdollisuudet ja todennäköisyydet osallistua koulutukseen ja sen jälkeiseen työelämään, sekä suoriutua niissä.

Koulutuksellisten tekijöiden rooli ei kuitenkaan Dewilden (2024) mukaan ole välttämättä niin iso kuin on kuviteltu. Niiden lisäksi myös huono-osaisuutta määrittävät terveydellisten tekijöiden puutteet voidaan periä vanhemmilta suoran tai epäsuoran ylisukupolvisesti (Erola, 2009). Tällöin sillä voi Erolan (2009, s. 4) mukaan olla monenlaisia rooleja huono-osaisuuden ylisukupolvisuudessa. Sairailla vanhemmilla voi esimerkiksi olla terveitä vanhempia todennäköisemmin myös sairas lapsi, jolloin lapsen sairaus vaikuttaa lapsen mahdollisuuksiin ja toimintakykyyn (Erola, 2009, s. 4).

Terveydelliset tekijät ja huono-osaisuuden ylisukupolvisuus ovat myös auttamattoman yhteen kietoutuneita. Lapsen tai vanhemman jakamat terveyden puutteet voivat olla geneettisten ja sattumanvaraisten tekijöiden sijasta peruja huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tekijöistä. Esimerkiksi Ubaldin ja Picchion (2025) mukaan vanhemman tai vanhempiensa työttömyyttä kokeneiden lapsien fyysinen terveys on työttömyyden johdosta alhaisempi. Terveydelliset tekijät voivat kuitenkin myös itse välittää huono-osaisuutta sukupolvelta toiselle esimerkiksi opittujen elämäntapojen tai geeniperimän kautta (Erola, 2009, s. 4). Tällöin terveys olisi sekä ylisukupolvisuuden tuote että sen mekanismi, joka tekee yhteydestä kompleksisen. Mahdollisesti

vanhempien työttömyydestä johtuva heikko terveys vaikuttaa esimerkiksi suoran kasvattavasti työttömyysriskiin (Ilmakunnas ja muut, 2020, s. 205), jolloin niiden vaikutukset ovat kerrannaisia ja toisiaan vahvistavia.

Vanhempien työttömyydellä saattaa myös olla haittaava vaikutus lasten työllistymiseen, koulutuksen tavoitteisiin ja koulutuksesta suoriutumiseen (Lindemann & Gangl, 2019; Rege ja muut, 2011; Andersen, 2013). Isän työttömyys esimerkiksi vähentää lapsen toisen asteen jälkeiseen koulutukseen osallistumista (Lindemann & Gangl, 2019) ja laskee lapsen koulutukselle asetettuja tavoitteita (Andersen, 2013). Oreopouloksen ja muiden (Ubaldi & Picchio, 2025) mukaan lapsuudessa koettu isän työttömyys saattaa myös nostaa lapsen todennäköisyyttä ansaita vähemmän palkkaa, ja Macmillanin (2014) mukaan pitkittää lapsen työttömyyden jaksoja aikuisuudessa. Vaikutusten mekanismeja on kuitenkin vaikea tunnistaa varmaksi, jolloin sen ymmärrys vaikeutuu ja kompleksisuus lisääntyy.

Pelkkä työttömyys ei kuitenkaan tarkoita samanlaista taloudellisten resurssien puutetta kuin muut sitä usein kuvaavat tekijät. Vaikka työttömyys on huono-osaisuutta ennustava tekijä (Pohlig, 2021), se ei automaattisesti tarkoita tässä tutkielmassa tarkastellun kaltaista huono-osaisuutta. Se voi usein olla vain väliaikaista, jolloin sen vaikutukset ovat maltillisempia (Lindemann & Gangl, 2019). Lisäksi, Lindemannin ja Ganglin (2019) tutkimuksen mukaan perheen tulotaso ei vaikuta työttömyyden koulutuksellisten vaikutusten tarkasteluun, josta voisi päätellä taloudellisen tilan laskemisen vaikutuksen olevan pieni. Tällöin vanhempien työttömyyden ei voisi ajatella olevan merkki taloudellisen huono-osaisuuden jatkuvuudesta, vaan pikemminkin vain sen pienestä negatiivisesta vaikutuksesta koulutukseen. Negatiivinen vaikutus on kuitenkin yksi huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden vaikutuksia kasaava tekijä, joka osaltaan voimistaa muita ylisukupolvisuutta lisääviä vaikutuksia.

Kauppinen ja muiden (2020, s. 203) mukaan vanhempien sekä väli- että pitkäaikainen toimeentulotuen nostaminen voi ennustaa lasten koulupudokkuutta ja työttömyyttä.

Tämä vaikutus myös saattaa heidän mukaansa voimistua toimeentulotuen saannin pituuden mukana, jolloin pidempään sitä nostaneiden vanhempien lapset ovat muita lapsia todennäköisempiä kärsimään pitkäaikaisemmin sen aiheuttamasta ja ilmentämästä huono-osaisuudesta. Lisäksi Dewilden (2024) mukaan sosiaalista tukea saavilla on suuri riippuvuus saamiinsa tukiin, ja että tuilla on merkittävä vaikutus huono-osaisuuden torjumisessa. Vanhempien köyhyys myös vaikuttaa kasvattavasti heidän lastensa sosiaaliturkiasiakkuuteen (Wiborg & Hansen, 2009). Nämä tekijät korostavat toimeentulotuellisten tekijöiden merkittävyyttä huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden kontekstissa.

On kuitenkin huomioitava, minkä Ilmakunnas ja muut (2020, s. 221) teoksessaan myös toteavat, että toimeentulotukiasiakkuuden ylisukupolvisuus on monimutkainen ja vaikeasti selitettävä yhtälö, jolla ei ole todistetusti kausaalista perää. Toimeentulotuen nostamisesta ajatellusti aiheutuvan huono-osaisuuden muodostumiseen vaikuttavat monenlaiset muutkin tekijät, jotka, sen sijaan että toimeentulotukiasiakkuus selittäisi niitä, yleensä ovat juuri toimeentulotukiasiakkuuden aiheuttajia (Ilmakunnas & muut, 2020, s. 207-208). He tarkentavatkin, että ylisukupolvisuutta saattaa pikemminkin aiheuttaa nimenomaan pienituloisuus, johon voi liittyä terveydellisiä tekijöitä, kuten päihdeongelmia. Systeemiajattelullisesta näkökulmasta voitaisiinkin nähdä niiden yhteys siten, että tekijät, kuten vanhempien alhainen koulutustaso vaikuttavat toimeentulotuen nostamisen kanssa toisiinsa vahvistavasti ja yhdessä vahvempana kuin erikseen. Tällöin kumpikin laskee yhdessä ja erikseen vanhempien lapsiinsa käytettävissä olevien resurssien määrää niin kulttuurillisesti kuin taloudellisesti.

4.2 Subjektiiviset tekijät

Vanhempien sosioekonominen asema jatkuu ylisukupolvisesti myös heidän lapsilleen välittämänsä kulttuurillisten ja sosiaalisten resurssien kautta, jotka Ilmakunnas ja muut (2020, s. 200) määrittelevät muun muassa arvoiksi, uskomuksiksi, taidoiksi ja asenteiksi. Niiden kaltaiset kulttuurilliset ja sosiaaliset resurssit ovat usein näkymättömämpiä ja hankalammin mitattavissa olevia sosiaalisia panoksia kuin objektiiviset ja konkreettiset

taloudellisten resurssien vastaavat, jolloin niiden tutkiminen ja vaikutusten määrittäminen hankaloituu.

Jægerin ja Holmin (2007) mukaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontekstissa erityisen tärkeässä roolissa ovat kulttuurilliset resurssit, joilla on selkein yhteys koulutustason ylisukupolvisuuteen. Jæger ja Holm (2007) pitävät kulttuurillisina resursseina vanhempien koulutustason tarjoamaa tietämystä sekä heidän mieltymyksiään ja suosimia toimintatapoja. Etenkin vanhempien koulutustaso ja usein myös siitä johtuva keskivertoa korkeampi yleistieto auttavat vanhempia ymmärtämään hyväosaisuuden tekijöitä ja jatkamaan niitä lapsilleen, jolloin koulutuksen suuri merkitys nousee esiin (Wiborg & Hansen, 2009).

Nämä vanhempien kulttuurilliset resurssit saattavat vaikuttaa esimerkiksi lasten koulutuksen saavutuksiin perheyhteisössä kehittyneiden koulutuksen mieltymysten ja normien tiedostamisen kautta (Jæger & Holm, 2007). Myös vanhempien sosioekonomisesta asemasta pohjautuvat arvot, jotka myös periytyvät heidän lapsilleen (Ilmakunnas ja muut, 2020 s. 207), voivat ohjata lasten kouluttautumista. Jægerin ja Holmin (2007) mukaan paljon kulttuurillisia resursseja omaavien vanhempien lapset ovatkin keskivertoa todennäköisempiä etenemään toisen asteen koulutukseen, eli lukioon tai ammattikouluun. Näin ollen voitaisiin päätellä, että perheissä, joissa kulttuurilliset resurssit, eli koulutus ja yleinen tietotaito ovat vähissä, ei myöskään välttämättä tiedosteta lapsen koulutuksen merkitystä.

Tätä ajatusta tukevat Saari ja muut (2020, s. 80) korostamalla tätä koulutukseen liittyvän olennaisen hiljaisen tietämyksen roolia. Hyväosaiset vanhemmat ovat useammin myös korkeakoulutettuja, jolloin heillä on omaan kokemukseensa ja koulutukseensa perustuvaa tietoa siitä, miten tai mihin heidän lastensa on paras kouluttautua (Saari ja muut, 2020, s. 80). Tämän saman voisikin ajatella toimivan myös toisinpäin perustuen hyvä- ja huono-osaisuuden samankaltaisiin ylisukupolvisuuden mekanismeihin. Tällöin

huono-osaisemmilla vanhemmillä on vähemmän tätä hiljaista, mutta arvokasta tietoa antaa lapsilleen heidän koulutuksensa mahdollisuuksien ja suuntien suhteen.

Sosiaaliset resurssit Jæger ja Holm (2007) määrittelevät puolestaan sosiaalisiksi yhteisöiksi, joiden kautta yksilö voi edistää koulu- tai työuraansa esimerkiksi saamalla niiden kautta helpommin harjoittelu- tai työpaikkoja. Myös Wiborg ja Hansen (2009) nostavat esiin sosiaalisten resurssien tärkeyden harjoittelu- ja työmahdollisuuksien saamisen kannalta. Luonnollisesti hyväosaisemmilla vanhemmillä tällaisia sosiaalisia resursseja on todennäköisesti enemmän, etenkin jos lapsi on kouluttautunut samankaltaiselle alalle kuin vanhempansa.

Sosiaalisiksi resursseiksi voidaan laskea myös vanhempien lapsilleen välittämät elintavat ja sosiaaliset normit. Vanhempien sosioekonominen asema voikin periytyä ylisukupolvisesti heidän lapsilleen myös niiden pohjalta muodostuneiden asenteiden kautta. Kallungin (2023, 2. 79) mukaan erilaisia ammatteja ja elämäntapoja arvostetaan yhteiskunnassa sosiaalisesti eriarvoisiksi muun muassa työn tyypin, tulotason ja koulutustason perusteella. Näin hänen mukaansa tehdään myös elämäntapojen kohdalla, sillä esimerkiksi oopperassa käyminen yhdistetään parempaan sosioekonomiseen asemaan, kun taas esimerkiksi television katselu huonompaan (Kallunki, 2023, s. 80). Myös vanhempien sosiaalitukiasiakkuus voi ”opettaa” lapsille huonompaa sosioekonomista asemaa (Wiborg & Hansen, 2009). Kallungin (2023, s. 81) mukaan nämä asenteet välittävät samaa yhteiskunnallista luokkaa vanhemmilta heidän lapsilleen. Vanhempien ammatilliset tekijät muokkaavat perheen sosiaalista asemaa, joka taas muokkaa perheen elämäntapoja. Perheen elämäntapojen kautta lapsille muodostuu omien elämäntapojensa standardi, joita lapset toisintavat omassa elämässään myös perheen ulkopuolella, jolloin sosiaalisen huono-osaisuuden ominaisuuksina pidetyt piirteet jatkuvat vanhemmalta lapselle. Tällöin sosiaalisten resurssien vaikutus on vaikeaselkoinen ja kompleksisesti selitettävä.

Vaikka lapset perivät vanhemmiltaan kulttuurillisia ja sosiaalisia taitoja, asenteita, arvoja ja käyttäytymismalleja, on niistä kuitenkin huomioitava, että ne ovat Kauppisen ja muiden (2020, s. 207) sekä Wiborgin ja Hansenin (2009) mukaan suhteellisen kiistanalainen näkökulma huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden tarkastelussa. He toteavat, että on esitetty huono-osaisten vanhempien lapsien vastaavan huono-osaisuuden perustuvan ainakin osaltaan näiden kulttuurillisten ja sosiaalisten resurssien puutteen aiheuttamaan periytyvyyteen. Esimerkiksi teoria toimeentulotuen nostamisen periytymisestä vanhemmalta lapselle kulttuurisesti ja sosiaalisesti voi olla totta (Wiborg & Hansen, 2009), mutta sitä on erittäin vaikeaa todentaa pätevin mittarein. Huono-osaisten kulttuurilliset resurssit eivät myöskään ole kiinnitettyjä heidän taloudellisiin resursseihinsa. Huono-osaiset voivat esimerkiksi jakaa hyväosaisten kanssa samanlaisia arvoja ja normeja esimerkiksi koulutukseen liittyen, mutta eivät voi toisintaa niitä taloudellisten resurssien ollessa vähissä tai puuttuessa (Ilmakunnas ja muut, 2007, s. 207).

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

Tämän tutkielman tavoitteena oli tarkastella huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavia tekijöitä ja sitä, miten ne esittäytyvät systeemiajattelullisen näkökulman kautta. Tällä tarkoitettiin etenkin ilmiön syiden muodostaman monilta piirteiltään kompleksisen kokonaisuuden ja niiden keskinäisriippuvaisten suhteiden kokonaisvaltaisempaa ymmärtämistä. Tutkielmassa käytiin läpi perhetaustassa esiintyneen objektiivisen ja subjektiivisen huono-osaisuuden vaikutuksia etenkin lapsuuden olosuhteisiin sekä vanhemmilta perittyihin taloudellisiin, kulttuurillisiin ja sosiaalisiin resursseihin. Tutkielmassa tarkasteltiin kuitenkin myös kääntäen näiden lapsuuden olosuhteiden ja vanhempien erilaisten resurssien puutteiden vaikutuksia huono-osaisuuden jatkuvuuteen, ja niiden kompleksista yhteen kietoutumista. Tutkielmassa selvitettiin, miten ja missä määrin erilaiset huono-osaisuutta ylisukupolvisesti aiheuttavat tekijät kasautuvat ja vahvistavat toisiaan sekä muodostavat vaikeasti ymmärrettäviä ja syiltään vaikeasti tunnistettavia vaikutusten kokonaisuuksia.

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kautta tarkasteltiin, mitkä tekijät aiheuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Tutkielmassa todettiin syiden olevan vaikeaselitteisiä ja osittain myös kompleksisia. Tutkielmassa tarkasteltiin ilmiötä taloudellisten, kulttuurillisten ja sosiaalisten resurssien puutteiden vaikutusten kautta, jotka todettiin yksittäiseksi ilmiöön eniten sitä vahvistavaksi tekijäksi. Vanhempien omaama resurssien määrä vaikuttaa selkeästi lapsen mahdollisuuksiin muuttaa omaa sosioekonomista asemaansa suhteessa vanhempiinsa, ja niiden vähäinen määrä tarkoittaa todennäköisemmin huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta. Muita ylisukupolvisuutta aiheuttavia tekijöitä tarkasteltiin tutkielmassa resursseihin vaikuttavina tekijöinä. Esimerkiksi vanhempien heikko koulutuksen taso tarjoaa heille vähäisemmät taloudelliset ja kulttuurilliset resurssit, joita välittää omille lapsilleen.

Ylisukupolvisuutta aiheuttavat tekijät jaettiin tutkielmassa objektiivisiin ja subjektiivisiin mittarein tarkasteltaviksi. Objektiivisiin mittareihin kuuluvat esimerkiksi tulot, varallisuus ja koulutuksen taso, ja subjektiivisiin esimerkiksi elämänlaatua, kyvykkyyttä ja koettua

niukkuutta ilmentävät ihmisten omat näkemykset. Objektiiivisesti tarkasteltavista tekijöistä huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta vahvistavat erityisesti vanhempien taloudellisten resurssien puutteet, jotka voivat aiheutua vanhempien työttömyydestä, heikosta terveydestä tai toimeentulotukiasiakkuudesta. Näistä työttömyys ja toimeentulotukiasiakkuus voivat johtua koulutuksen puutteesta, joka usein koetaan merkittävimmäksi yksittäiseksi taloudellisen huono-osaisuuden tekijäksi (Dewilde 2024, Bellani & Bia, 2018). Vanhempien taloudellisten resurssien puute ja sitä aiheuttavat tekijät tuottavat heidän lapsilleen heikompia koulutuksen mahdollisuuksia ja koulutuksesta suoriutumista, jotka taas aiheuttavat myös lapsilla työelämästä irtaantumista.

Subjektiiivisesti tarkasteltavat tekijät vaikuttavat huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen epäsuoremmin. Vanhemmat välittävät lapsilleen kulttuurillisia ja sosiaalisia resursseja, joista etenkin edeltävillä on merkittävä rooli huono-osaisuuden jatkuvuudessa. Hyväosaisempien vanhempien kulttuurillisiin resursseihin kuuluu useimmiten korkeampaan koulutukseen perustuvaa ymmärrystä hyväosaisuuden tekijöistä ja niiden merkityksestä, jotka auttavat heitä jatkamaan hyväosaisuutta heidän lapsilleen. Huono-osaisemmilla vanhemmilla näitä arvokkaita kulttuurisia resursseja on vähemmän, jolloin niiden puute puolestaan vaikuttaa huono-osaisuuden periytyvyyteen sitä voimistavasti. Etenkin koulutuksesta tietämyksellä on merkittävä rooli siinä, miten hyvä- tai huono-osaisuus jatkuu koulutuksen kautta vanhemmalta lapselle. Sosiaaliset resurssit voivat puolestaan aiheuttaa huono-osaisuuden periytyvyyttä opittujen elintapojen muodostamien asenteiden kautta, ja niiden puute ilmentyä työmahdollisuuksia edistävien sosiaalisten suhteiden puutteena. Näiden subjektiivisten tekijöiden merkittävyys huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden periytyemisessä on kuitenkin hieman kiistanalaista, johtuen esimerkiksi juuri niiden vaikeasta mitattavuudesta.

Toisen tutkimuskysymyksen kautta tarkasteltiin, missä määrin nämä huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavat tekijät vaikuttavat yhdessä ja toisiinsa. Tutkielmassa todettiin monenlaisten eri tekijöiden vaikuttavan päällekkäisesti ja

keskinäisvaikutteisesti huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta vahvistavasti, jonka todettiin lisäävän ilmiön kompleksisuutta. Esimerkiksi vanhempien taloudellisten ja kulttuurillisten resurssien puutteet voivat yhdessä nostaa heidän ja heidän lastensa objektiivisen ja subjektiivisen huono-osaisuuden riskejä, mutta samalla heidän huono-osaisuutta määrittävät piirteensä voivat vaikeuttaa resurssien hankkimista, niiden jatkamista lapsille ja niiden parasta mahdollista hyödyntämistä (Vauhkonen ja muut, 2017, s. 502-503). Erilaiset tekijät voivat vaikuttaa myös päällekkäisesti huono-osaisuutta jatkavasti, kuten esimerkiksi vanhempien taloudellinen huono-osaisuus ja puutteellinen terveys.

Toisiinsa vaikuttavat tekijät ovat moninaisia. Lapsuudessa koettu taloudellinen huono-osaisuus, eli köyhyys, vaikeuttaa koulutukseen pääsyä ja siitä kunnialla suoriutumista, joka taas puolestaan aiheuttaa lapselle kohonneen riskin taloudelliselle huono-osaisuudelle aikuisuudessa. Tämä kohonnut riski johtuu heikosta koulutuksen tasosta johtuvasta työelämään kiinnittymättömyydestä, johon voi sisältyä esimerkiksi juuri työttömyyttä tai toimeentulotukiasiakkuutta, jotka aiheuttavat lisää huono-osaisuuden riskejä. Tällä tavoin monet muutkin huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavat tekijät sekä kasautuvat yhdessä vaikuttavaksi kokonaisuudeksi että vaikuttavat vahvistavasti toisiinsa. Myös erilaiset terveydelliset tekijät sekä muodostuvat huono-osaisuuden johdosta että aiheuttavat sitä itse. Lapsen ja vanhemman jakamat terveyden puutteet voivat samaan aikaan olla huono-osaisuutta, johtua siitä ja aiheuttaa sitä. Lisäksi ne voivat vahvistaa toisia huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta lisääviä tekijöitä ja vaikuttaa niiden kanssa yhdessä. Tällöin terveydelliset tekijät ovat auttamattoman yhteen kietoutuneita huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden kannalta.

Objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden toisiinsa vaikutuksen luonnetta on kuitenkin erityisen vaikeaa tarkastella. Esimerkiksi vanhempien kulttuuristen resurssien puutteen aiheuttama lapsen koulutuksen tason ja sen aiheuttama taloudellinen huono-osaisuus ovat toisiinsa auttamattomasti kytköksissä, mutta niiden keskinäisen vaikutuksen ja sen vahvuuden todentaminen on vaikeaa. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta ei voi

myöskään ymmärtää täysin systeemiajattelun mukaisesti avoimena ja kompleksisena systeeminä. Vaikka sitä vahvistavat tekijät vaikuttavat ilmiöön myös yhteisvaikutteisesti ja toisiinsa vahvistavasti, tekijät ja niiden syyt ovat usein kausaalisesti selitettävissä, vaikkakin monimutkaisesti. Ne eivät myöskään aina vaikuta toisiinsa, sillä esimerkiksi vanhempien työttömyys ei välttämättä tarkoita taloudellista huono-osaisuutta tai aiheuta resurssien tai terveyden puutteita perheessä. Lisäksi, vaikka tutkielmassa todetaan vaikutteiden olevan osittain kerrannaisia, niiden summaansa suuremmasta vaikutuksesta ei ole selkeitä viitteitä.

Huono-osaisuus ja sen ylisukupolvisuus ovat tutkimusaiheina laajoja, ja niitä voidaan tarkastella lukuisista erilaisista näkökulmista. Se avaa jatkotutkimukselle runsaasti erilaisia mahdollisuuksia. Joidenkin sitä aiheuttavien tekijöiden, kuten taloudellisten ja terveydellisten, vaikutuksia on tutkittu laajemmin. Näin ollen ilmiön paremmaksi ymmärtämiseksi myös muita sitä aiheuttavia tekijöitä, kuten vanhempien kulttuurillisten resurssien vähyyttä, voitaisiin tarkastella yksilöllisemmin ja täsmällisemmin. Systeemiajattelullisesta näkökulmasta jatkotutkimus voisi puolestaan keskittyä erilaisten huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta aiheuttavien tekijöiden keskinäiseen vaikutukseen, ja etenkin niiden mekanismeihin. Nämä keskinäiset vaikutukset on laajalti tunnistettu, mutta niiden toisiinsa vaikuttamisen tavoista ja laajuudesta on vain teoretisoitu (Andersen, 2013; Rege ja muut, 2011). Jatkotutkimus voisi myös tarkastella kokonaisvaltaisemmin sitä, missä määrin ylisukupolvisuutta aiheuttavat tekijät vaikuttavat ilmiöön summaansa suurempana kokonaisuutena.

Lähteet

- Andersen, S. (2013). Common Genes or Exogenous Shock? Disentangling the Causal Effect of Paternal Unemployment on Children's Schooling Efforts. *European sociological review*. 29 (3), 477-488. <https://doi.org/10.1093/esr/jcr088>
- Anderson, V. & Johnson, L. (1997). *System thinking basics – from Concepts to Causal Loops*. Pegasus communications.
- Bellani, L. & Bia, M. (2018). The Long-Run Effect of Childhood Poverty and The Mediating Role of Education. *Journal of the Royal Statistical Society Series A: Statistics in Society*, 182 (1), 37-68. <https://doi.org/10.1111/rssa.12388>
- Dewilde, C. (2024). The intergenerational transmission of financial disadvantage across Europe. *Social Policy and Administration*, 59 (3), 487-510. <https://doi.org/10.1111/spol.13073>
- Erola, J. (2009). Sosiaalisen aseman periytyvyys ja terveys – tulokset, teoriat ja tulevaisuus. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*. 46 (2009), 3-13. <https://doi.org/10.23990/sa.1777>
- Garnsey, E. & McGlade J. (2006). The nature of complexity. Teoksessa E. Garnsey & J. McGlade, *Complexity and coevolution: Continuity and change in socio-economic systems* (s. 1-21). Edward Elgar Publishing. Noudettu 16.12.2025 osoitteesta: https://www.academia.edu/50194103/Complexity_and_Co_Evolution
- Hakovirta, M. & Kallio, J. (2020). Johdanto: Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa M. Hakovirta (toim.) & J. Kallio, *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus* (s. 9-33). Vastapaino.
- Ilmakunnas, I., Kauppinen, T. & Moisio, P. (2020). Huono-osaisuus jatkuu sukupolvelta toiselle: Tarkastelussa nuorten aikuisten toimeentuloasiakkuus. Teoksessa M. Hakovirta (toim.) & J. Kallio, *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus* (s. 199-224). Vastapaino.
- Jackson, M. (2001). Critical Systems Thinking and Practice. *European Journal of Operational Research*, 128 (2001), 233-244. Noudettu 1.10.2025 osoitteesta: https://www.researchgate.net/publication/330909705_Critical_Systems_Thinking_and_Practice

- Jæger, M. & Holm, A. (2007). Does parents' economic, cultural, and social capital explain the social class effect on educational attainment in the Scandinavian mobility regime?. *Social Science Research*, 36 (2), 719-744. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2006.11.003>
- Kainulainen, S. & Saari, J. (2013). Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa M. Niemelä (toim.) & J. Saari (toim.), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (s. 22-43). Kelan tutkimusosasto.
- Kallunki, J. (2023). Stratifioituneiden elämäntapojen ylisukupolvinen periytyminen. *Kulttuurintutkimus*. 40 (3), 79-82. Noudettu 18.11.2025 osoitteesta: <https://journal.fi/kulttuurintutkimus/article/view/132046>
- Lindemann, K. & Gangl, M. (2019). The intergenerational effects of unemployment: How parental unemployment affects educational transitions in Germany. *Research in Social Stratification and Mobility*, 62 (2019). <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.100410>
- Lundström, N. (2015). *Aluekehittämisen pirallinen peli*. Vaasan yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-623-4>
- Luoma, M., Lindell, J. (2020). Johtaminen ja kompleksisuus – kolmijaosta kokonaisvaltaisuuteen. Teoksessa P. Vartiainen, H. Raisio & H. Ahonen, *Johtaminen kompleksisessä maailmassa: viisautta pirullisten ongelmien kohtaamiseen*. Gaudeamus.
- Macmillan, L. (2014). Intergenerational worklessness in the UK and the role of local labour markets. *Oxford Economic Papers*, 66 (3), 871-889. <https://doi.org/10.1093/oep/gpt046>
- Meadows, D.(2009). *Thinking in Systems: A Primer*. Florida Tech.
- Mella, P. & Gazzola, M. (2019). Improving managers' intelligence through Systems Thinking. *Kybernetes*, 48 (1/2019), 58-78. <https://doi.org/10.1108/K-08-2017-0308>
- Merali, Y. & Allen, P. (2011). Complexity and Systems Thinking. Teoksessa P. Allen, S. Maguire & B. McKelvey, *The SAGE Handbook of Complexity and Management*. Sage. Noudettu 4.10.2025 osoitteesta:

<https://www.researchgate.net/publication/292653679> Complexity and systems thinking

- Niemelä, M. & Saari, J. (2013). Suomalaisen yhteiskunnan notkelmat. Teoksessa M. Niemelä (toim.) & J.Saari (toim.), *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa* (s. 6-21). Kelan tutkimusosasto.
- Østergaard Larsen, B., Jensen, L. & Pilegaard Jensen, T. (2014). Transitions in secondary education: Exploring effects of social problems. *Research in Social Stratification and Mobility*, 38 (2014), 32-42. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2014.05.001>
- Pohlig, M. (2021). Unemployment sequences and the risk of poverty: from counting duration to contextualizing sequences. *Socio-Economic Review*, 19 (1), 273-305. <https://doi.org/10.1093/ser/mwz004>
- Pernaa, H. (2020). *Hyvinvoinnin toivottu tulevaisuus: Tarkastelussa kompleksisuus, antisipaatio ja osallisuus*. Vaasan yliopisto. <http://www.urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-910-5>
- Rege, M., Telle, K. & Votruba, M. (2011). Parental Job Loss and Children's School Performance. *Review of Economic Studies*, 78 (4), 1462-1489. <https://doi.org/10.1093/restud/rdr002>
- Saari, J., Eskelinen, N. & Björklund, L. (2020). *Raskas perintö: Ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Gaudeamus.
- Saari, J. (2015). *Huono-osaiset – Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla*. Gaudeamus.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?: Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan Yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-395-081-8>
- Sahn, D. (2013). Health Inequality across Populations of Individuals. *African Development Review*, 24 (4), 316-326. <https://doi.org/10.1111/1467-8268.12001>
- Stenvall, J. & Virtanen, P. (2021). *Ihmiskeskeinen hallinnon uudistaminen: hallintoreformien toteutus monimutkaisessa yhteiskunnassa*. Tietosanoma / Art House Oy.

- Sterman, J. (2002). *System Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World*. MIT. Noudettu 2.10.2025 osoitteesta: https://www.researchgate.net/publication/44827001_Business_Dynamics_System_Thinking_and_Modeling_for_a_Complex_World
- Ståhle, P. (2004). Itseuudistumisen dynamiikka: Systeemiajattelu kehitysprosessien ymmärtämisen perustana. Teoksessa K. Kosonen (toim.) & M. Sotarauta (toim.), *Yksilö, kulttuuri, innovaatioympäristö: Avauksia aluekehityksen näkymättömään dynamiikkaan* (s. 222-255). Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-44-6124-x>
- Tilastokeskus (2025). *Pienituloisia 782 300 vuonna 2024*. Tilastokeskus. Noudettu 23.12.2025 osoitteesta: <https://stat.fi/julkaisu/cmin81ch45kp507vzolnh5sky>
- Toikka, E. & Haanpää, L. (2020). Vanhempien huono-osaisuuden yhteys lasten subjektiiviseen hyvinvointiin. Teoksessa M. Hakovirta (toim.) & J. Kallio, *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus* (s. 119-142). Vastapaino.
- Ubaldi, M. & Picchio, M. (2025). Intergenerational Scars: The Impact of Parental Unemployment on Individual Health Later in Life. *German Economic Review*, 26 (1). <https://doi.org/10.1515/ger-2024-0058>
- Uusikylä, P. & Jalonen, H. (2023). Systeemiajattelun alkeet ilmiölähtöistä ymmärrystä varten. Teoksessa P. Uusikylä & H. Jalonen, *Epävarmuuden aika: kuinka ymmärtää systeemistä muutosta?*. Into Kustannus.
- Vauhkonen, T., Kallio, J., Erola, J. (2017). Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82 (2017):5, 501-512. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650308>
- Vilka, H. (2023). Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina. Art House.
- Wiborg, Ø. & Hansen, M. (2009). Change over Time in the Intergenerational Transmission of Social Disadvantage. *European sociological review*, 25 (3), 379-394. <https://doi.org/10.1093/esr/jcn055>